

PETRI VUOJALA
FT, dos.

ETTÄ RAKENNUSPERINTÖ OLISI INTRESSIMME RAKENNUSSUOJELUN ARVOFILOSOFIAA

Lahden museot webinaari 5.2. 2021

RAKENNUSSUOJELUTOIMINNAN YDINONGELMA

- Suojelutoiminta on tahdon asia ja sen tavoitteena on perintönä saamamme arvokkaan rakennuskannan suojelu ja korjaava ylläpitäminen
- Suojeluintressi kohdistuu niihin arvoihin, jotka on otettu suojelun kohteiksi
- Tahto, kiinnostus, pyrkimys eli intressi suojella arvokasta on toteutuakseen käytännön toimintana yhteisöllinen prosessi
- Arvokohteiden suojelu edellyttää yleistä intressiä, päättäjien ja hallinnon valistuneisuutta, osajien eli suunnittelijoiden ja rakentajien intressiä, median intressiä ja ennen kaikkea asukkaiden ja käyttäjien intressiä
- Mutta mitä tai millaisia ovat suojeltavat arvot?

Rakennusperinnön arvokysymyksiä:

- Voidaanko arvoja luokitella, tunnistaa ja nimetä?
- Voidaanko arvot oppia tuntemaan kouluttautumalla?
- Voidaanko arvot kartastoida, sijoittaa kartalle ja pisteyttää (SR-1, SR-2 jne) ?
- Onko arvo luokkakäsite? Eli ovatko tiettyyn luokkaan kuuluvat arvokohteet arvokkaampia kuin toiset?
- Onko arvolla hintaa? Voidaanko antiikkiesineen historiallinen ja taiteellinen arvo (historiallinen laatu-arvo) objektiivisesti hinnoitella rahassa?
- Mitä ovat arvot ja kuinka ne käyttäytyvät?

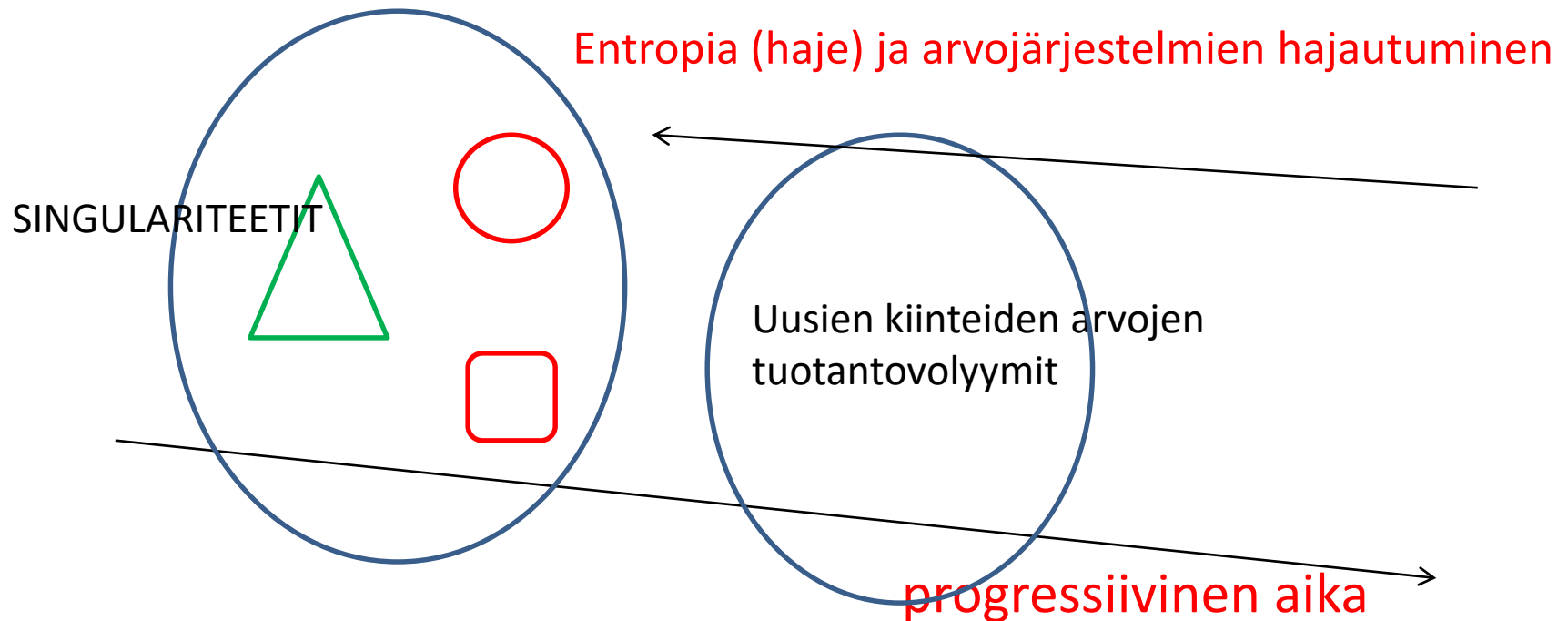

- Arvo ei ole fakta, mutta ei mielipidekään
- Arvo on olio (das Ding), joka on meistä riippuvainen, ja josta me olemme riippuvaisia
- Arvo on kulttuuria; arvo on henkinen suure, joka määrittää materiaalisille tai fyysiselle objektille annetun merkityksen
- Arvo on käsite, josta lausutaan useimmiten kiistanalaisia arvostelmia (arvoarvostelmia)

MENNYT MAAILMA ANTIKVARIAATTINA

- Kulttuuriperinnön kokonaisuus koostuu harvinaistuvista fyysisistä objekteista ja esineluokista
- Ainutkertaistuessaan ja harvinaistuessaan uhanalaiset arvoesineet (singulariteetit) saavat historiallisen itseisarvon merkitystä
- Ajan myötä arvojen laajentuminen (inflaatio) sulkee sisälleen lähes kaikki menneiden aikojen artefaktit (esimerkiksi antikvaariset käyttöarvottomat itseisarvot)
- Antiikin hiusneulasta jalostuu näin monumentti ja monumenttien kollektiivisesta suojelukultista tulee menneisyyttään arvostavan yhteiskunnan sivistyksen mitta (vrt. Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung*, 1903)

AJAN HAMMAS NAKERTAMASSA: ESINEIDEN MAAILMAN YKSINKERTAISTETTU HISTORIA

AJAN KULUESSA TAPAHTUVA ARVOJEN VÄISTÄMÄTÖN INFLAATIO (LAAJENEMINEN)
KUVASTAA ENTROPIAN (EPÄJÄRJESTYKSEN) KASVUA

VIIPURIN KIRJASTO ENTROPIAN KOURISSA SODAN JÄLKEEN

VIIPURIN KIRJASTO SEN ALKUPERÄISEN ARKKITEHTONISEN ARVON PALAUTTAMISEN JÄLKEEN

ARVOKÄSITTEEN KÄYTÄNNÖLLISYYS JA TEKOJEN ARVO-OHJAUTUVUUS

Esineiden todellisuus esimerkiksi rakennetun maailman muodossa on arvosidonnainen ja erilaisten arvostusten muokkaamana rakentunut.

Ei ole käytännöllisempää filosofian käsitettä kuin mitä arvo on: näin on koska asioiden maailmassa toimiminen on moraalista ja arvo-ohjautuvaa.

Ei ole sattuma, että arvoteoria eli *aksiologia* on käytännön filosofian ydinkysymys.

On vaikea kuvitella inhimillistä toimintaa tai tekoa, joka ei olisi tavalla tai toisella arvosidonnainen. Arvot kun ohjaavat päämäärinä valintoja ja tekoja.

Teko on ilmaus valitusta arvosta.

ARVOT TOISIINSA TÖRMÄILEVINÄ ”PINGPONG-PALLOINA”

Arvojen todellisuuteen kuuluvat ristiriidat eli **arvoparadoksit**. Muuttuvassa maailmassa arvoharmonia on illuusiota, maailma ei ole koskaan ollut monoliittisesti ”sitä jotakin”.

Todellisuus tuottaa, muokkaa ja muuttaa arvoja. Ne ovat yhteen sopimattomia keskenään, siinä ympäristössä missä ne muodostuvat. Omaksutut arvot törmäävät tuon tuostakin todellisuuden kanssa aiheuttaen ristiriitoja.

Sisäisten arvoristiriitojen ratkaisemiseksi, näennäisen arvoharmonian tavoittamiseksi tehdään arvovalintoja, toisia **arvoja arvostetaan** toisten kustannuksella, jolloin ”oman arvon” edistäminen edellyttää häiritsevän arvon torjumista tai kieltämistä.

Arvoharmonioiden tavoittelu kertoo arvosokeudesta ja tuottaa eettisiä ongelmia. Arvoharmonisilla ihanneolotiloilla on sokea käännteispuolensa.

Myös **taloudellinen hyöty** ja tehokkuus ovat periaatteessa ”vain” arvoja, ja tiettyyn vakiintuneeseen arvomaailmaan juurtuneita käsitteitä. Ne ovat tyypillisiä nykyisyysarvoja, jotka keilaavat nurin joskus sivistyneempiä kulttuuriarvoja ristiriitatilanteen tullen.

Taloudellinen hyöty tai tuottavuus on nykyhetkessä vallitsevana itseisarvona saanut kaikista arvoista kaikkein kouriintuntuvan merkityksen, jolloin muut arvot väistyvät sen tieltä toissijaisina, vähempi arvoisina tai vähemmän tarpeellisina.

Hyöty, tehokkuus, taloudellisuus ovat tietysti absoluuttisiksi määriteltynä **markkinatalouden arvoja**, joihin nykyhetki ja sen kulttuuri suhteuttaa muut arvot. Äärimmäisessä muodossaan markkinatalouden arvojen takaa-ajo merkitsee hintalapun liimaamista kaikkiin arvoihin. Taloudellisia arvoja toteutetaan sokeasti silläkin uhalla, että niiden seuraaminen on järjetöntä, kalliiksi tulevaa ja absurdia. Kaikki arvot kun eivät edes suostu hinnoiteltaviksi.

Olen naisin kysymys kuuluu: mistä lähtökohdista eli intresseistä käsin arvoja punnitaan?

Hyvyys, kauneus, tasa-arvoisuus, totuus, oikeus, ystävyys, sosiaalisuus ovat nimittäin myös **absoluuttisia** arvoja (itseisarvoja). Ne ovat arvoina yhtä lailla arvokkaita, kannatettavia, kiertämättömiä kuin taloudellinen arvo ja sen rahassa mitattu hinta ovat.

Niitä voidaan pitää myös käytännöllisen elämän kannalta täysin välttämättömiä, kuten taloudellisuutta ja siihen kytkeytyviä kapeita hyötynäkökohtiakin.

Erik Ahlman on luokitellut itseisarvot 10 kategoriaan (Kulttuurin perustekijöitä, 1939): hedonistisiin, vitaalisiin, esteettisiin, tiedollisiin, uskonnollisiin, sosiaalisiin, valta-arvoihin, oikeusarvoihin ja eettisiin arvoihin.

Filosofisesti ottaen on siis olemassa runsaslukuinen määrä luovuttamattomia arvoja, jotka ovat arvoja sinänsä. Sellaisia ovat varsinkin kulttuuriarvot, jotka vallitsevassa arvomaailmassa ovat hyvin usein ristiriidassa ”kovien” taloudellisten arvojen kanssa. Rakennushistorialliset arvot kuuluvat kulttuuriarvojen käsitelokkaan, rakennussuojelussa ja rakennetun kulttuuriympäristön suojelussa on kysymys näiden arvojen tunnistamisesta ja vaalimisesta.

Taloudellisesti mielekästä toimintaa Oulussa? Onko itseisarvolla hintaa?

VOIKO KAIKKI OLLA SITTEEN MAAILMASSA KAUPAN?

Syksyllä 2006 Suomen kansallisomaisuuden myynnistä ulkomaille huolestunut TV-toimittaja kysyi konsernijohtaja Björn Wahlroosilta, että ”onko kaikki todella kaupan?”. – ”Arvot eivät ole!”, kuului nopea vastaus. Arvatenkin Wahlroos viittasi niin sanottuihin perimmäisiin arvoihin, jotka ovat niin mittaamattoman arvokkaita, ettei niiden arvoa voi hinnoitella, saati sitten rahasta myydä.

Arvot voivat olla perimmäisiksi määriteltyinä eli pyhimmillään ja puhtaimmillaan luonteeltaan absoluuttisia. Sellaisia ovat myös kulttuurihistorialliset arvot, joita sivistysvaltioissa suojellaan lainsäädännöllä. Wahlroos on tunnetusti panostanut varojaan omakohtaiseen rakennussuojeluun, jolloin rahan arvo on toiminut kulttuurin arvon hyväksi.

ÅMINNE

Kartanon historia ja päärakennuksen restaurointi

toimittaneet Merja Nieminen ja Irma Lounatvuori

Arvoteoria ja kulttuuriobjektit arvo-objekteina: arvottamisen kautta tapahtuva kulttuurisen arvon muodostuminen

Rakennusperinnössä on kysymys kulttuuriobjekteista. Kulttuuriarvo on laaja arvokäsite. Sitä ei voi erottaa muista historiallisista, poliittisista, taloudellisista, uskonnollisista, tieteellisistä, esteettisistä ym. arvoista, joihin se on suhteessa.

Uuskantilaisessa filosofisessa ajattelussa (mm. Heinrich Rickert, Wilhelm Windelband) kulttuuri ja luonto nähdään toistensa vastakohtina, jolloin näiden substanssien arvo määräytyy suhteessa niihin kohdistuvaan tiedonintressiin.

Michelangelon veistos on eri asia taideteokseksi käsitettynä arvoesineenä kuin kivimöhkäleenä muiden kivien joukossa analysoituna. Kivi on saanut taideteoksen arvon Michelangelon veistämänä ja Michelangelon veistos on noussut arvoonsa siihen kohdistuvan taidehistoriallisen arvottamisen myötä.

Arvon muodostumisen prosessi.
Kivestä taideteokseksi.
MICHELANGELO, RONDANINI PIETÀ

Kulttuuritiede **tulkitsee ja arvottaa** taideteoksia toisella tavalla kuin luonnontiede, joka kohtaa esimerkiksi Michelangelon veistoksissa pelkän marmorina tunnetun kalkkikivilajin. Luonnontieteellinen metodia soveltamalla ei voida hahmottaa Michelangelon kulttuurihistoriallista merkitystä (tämä ei tarkoita sitä etteikö teknisellä ja kokeellisella luonnontieteellä olisi mitään annettavaa taiteen tutkimukselle).

Kolikko on taasen täysin eri asia rahaksi ymmärrettynä kuin fyysisenä metallikappaleena. Kulttuuriesineillä on nämä kaksi puolta: immateriaalinen ja aineellinen.

MISSÄ SIIS ARVO PIILEE?

Vaikka kuinka syventyisimme kolikon metallurgiaan atomitasolla, emme saa mitään uutta tietoa kolikon raha-arvosta, joka on puhtaasti kulttuurisesti ja taloudellisesti määräytynyt suure ja käsite. Kolikon raha-arvo kuten esineen rahallinen hinta määräytyvät markkinataloudessa markkinoilla, joita ohjaavat puhtaasti taloudelliset intressit.

Vastaavasti restauroija kohtaa rakennuksen kaksijakoisesti sekä kulttuuriesineenä (arvo-objektina) että materiaalis-teknisenä rakenteena. Fyysinen ja tekninen tietämys restaurointikohteesta ei ole vielä riittävä edellytys sen immateriaalisen arvo-luonteen hahmottamiseksi ja kuvaamiseksi (joskin se on välttämätön vaatimus sen immateriaalisen arvon suojelemiseksi).

Kulttuuriympäristöksi rakentuneiden arvojen tuntemus kasvaa esille toisenlaisesta, historiallisesta **tiedonintressistä**.

MATERIAALISEN KULTTUURIESINEEN ARVON PARADOKSAALISUUS

Kulttuuriobjektin fyysisen korjaamisen intressinä on restaurointitapauksessa sen kulttuurisidonnaisten arvojen palveleminen: sen historiallisen arvon palauttaminen, vaaliminen, säilyttäminen, jolloin lähtökohtana on ennen kaikkea sen arvon kunnioittaminen.

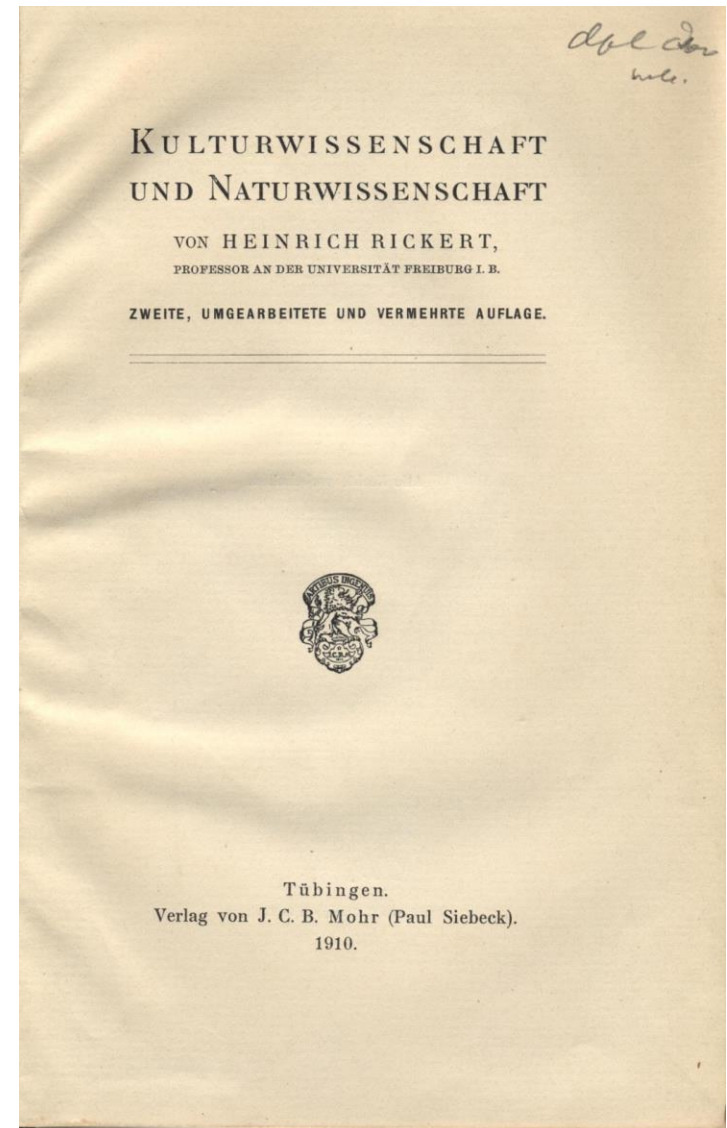
Restaurointikohteen kultturologiset arvot ovat tietenkin ”piiloutuneet” sen muotoon, rakenteeseen, tekniseen ja materiaaliseen luonteeseen. Tavoitteen saavuttamisen välttämätön edellytys on pitkälle menevä arvo-ohjautuva tekninen erikoistuminen kohteen restauroinnissa (ei vähiten historiallisten rakenteiden, materiaalien, tekniikoiden tuntemus).

ARVO-OBJEKTIVISMI JA ARVO-SUBJEKTIVISMI

Arvoteorioissa ratkaisevaa on miten arvoon suhtaudutaan. *Arvo-objektivismi* on suuntaus, jonka mukaan on olemassa tosiasiallisia arvoja, jotka esimerkiksi koulutettu tuntija oppii tunnistamaan ja nimeämään oikealla ja kaikkia tyydyttävällä tavalla.

Sellaisia ovat sekä fyysiset, tekniset ja tyyli- ja kulttuurihistorialliset faktat. Arvo-objektivismiin liittyy leksikologinen harha: arvot ilmaisevat oppineelle (ekspertille) itsensä, jonka jälkeen hän nimeää ne muutta mutkitta. Arvot saadaan annettuina, ne ovat "luettavissa", koska ne muodostavat objektiivisen tunnistettavissa olevan "oppijärjestelmän".

Heinrich Rickert: "Kaikkeaa kattavan objektiivisten kulttuuriarvojen systeemin kehittelyä ei voi pitää muuta kuin täysin järjettömänä hankkeena".

Arvosubjektivistinen lähestyminen korostaa taas arvojen kasvavan esille puhtaasti yksilöllisten arvostusten pohjalta siinä, missä objektivisti ottaa ne annettuina.

Äärimmäisimmässä tapauksessa arvo määritellään mielipiteeksi (=MUTU) jostakin, jolloin jokainen arvostelma koetaan yhtä arvokkaaksi, mikä on absurdia varsinkin arvokkaasta kulttuurikohteesta puhuttaessa. Olisihan hullua perustaa esimerkiksi arvokkaan luontoympäristön suojelu mielipidekyselyille – kasvitieteilijöiden asiantuntemus sivuuttaen.

Rakennushistorialliseen arvottamiseen voidaan katsoa liittyvän sekä objektiivinen, tiedollinen että kokemuksellinen, subjektiivinen ja jopa emotionaalinen puolensa.

Ratkaisua käsiteristiriitaan voi etsiä uuskantilaisen filosofian suunnasta (Rickert, Windelband, Riegl). Se korostaa vahvasti arvojen historiallisen muutoksen ja myös arvojen arvottamisen (määrittämisen, tulkinnan, ”esille nostattamisen”) toimijan omasta tahdosta ja näkökulmasta riippuvaista luonnetta.

Ajattelipa tutkija-suunnittelija kuinka tieteellisesti tahansa, hän määrittää kohteen arvoja aina omasta ainutlaatuisesta näköpisteestään käsin. Hän ei voi paeta omaa subjektiivisuuttaan minkäänlaisen ”objektiivisen” oppijärjestelmän tai teorian taakse, vaikka tiedon ja teorioiden ratkaiseva merkitys suojelussa ja restauroinnissa on tietenkin aivan kiistämätön.

TARJOLLA OLEVIEN RESTAUROINTITEORIOIDEN NORMATIIVINEN LUONNE

Ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeata ratkaisua restauroida suojeltava kohde. Myös restaurointiteoriat rakentuvat normatiivisuudessaan erilaisille arvojärjestelmille ja niihin liittyy runsaasti arvositoumuksia. Tyypillisessä tapauksessa ne nostavat esille yhtä ”oikeaa” arvoperiaatetta.

Tyylihistoriallinen restaurointisuunta korosti 1800-luvulla korjattavan rakennuksen tyylihistoriallista ja esteettistä yhtenäisyyttä (**esteettinen arvo** yli muiden). Ruskinista ja Morrisista lähtenyt konservativistinen suunta (*anti-scrape*) painotti taas kohteen historiallista autenttisuutta (**aika-arvo** tärkein).

Myöhempi italialainen ns. tieteellinen koulukunta (C. Boito ja G. Giovannoni) otti lähtökohdaksi loogisuuden: historiallisia vaiheita ei saa vääristää uusilla ”näköisillä” lisäyksillä tai täydennyksillä (**didaktinen** arvo tärkein).

Restaurointiteoriat ovat arkkitehtuurioppeja, joita eri keskenään kiistelevät koulukunnat tunnustavat. Suomen viimeaikaisten restaurointien ääriäpoja ovat tyylirestauroinnit ja arkeologiset kohteen materiaalista aitoutta korostavat ennallistukset.

ANTIKVAARINEN KONSERVATIVISTINEN ENTISÖINTI: SODANKYLÄN VANHA KIRKKO
(ANTTI PIHKALA)

TYYLIRESTAUROINTEJA 1800- JA 1900-LUVUILTA. MALMÖN PIETARIN KIRKKO JA
LASIPALATSI (ensimmäinen restaurointi Alli arkkitehdit)

- Restaurointi on ajan aiheuttaman entropian prosessin (hajeen) konkreettista seisauttamista materiaalisessa esineessä siinä tunnistetun kulttuurisen arvon ennalleen palauttamiseksi.
- Tehty restaurointi on tulosta käytetyistä restaurointimenetelmistä
- Käytetyt restaurointimetodit ovat tehtyjä valintoja
- Valintoja ohjaavat taustalla olevat arvot, jotka määräävät lopputuloksen
- Arvot ovat tulkintoja ja valintoja ristiriitaisessa arvohorisontissa
- Kaikki tämä toiminta on aika- ja arvosidonnaista

ARVOLISTAUKSET, ARVOLUOKITUKSET JA ARVOKRITEERIT

Rakennuskohteen arvottamista varten on kehitelty vuosikymmenien ajan erilaisia **arvolistauksia, arvoluokituksia ja arvokriteereitä**, jotka yhteen koottuina vaikuttavat uuvuttavilta puhelinluetteloilta. Ne edustavat sellaisenaan arvojen laajentumista (inflaatiota), kaiken vanhan muuttumista arvokkaaksi.

Niihinkin tulisi suhtautua pikemminkin filosofisesti ja metodisesti, kuin tarkastella niitä loogisina valikkoina, joiden pohjalta voidaan jäljittää arvoja esimerkiksi niitä nimeämällä.

Näin on juuri siksi, koska arvot ilmenevät useimmiten todellisuudessa ristiriitaisina, jopa sameina **arvopareina (paradokseina)** tai jopa nurinkääntyneinä **epäarvoina** (inversiot), jolloin aito arvo onkin naamioitunut epäarvon valepukuun.

KESKEISTEN ARVOKÄSITTEIDEN ”VIRALLISIA” MÄÄRITELMIÄ.

WWW.RAKENNUSPERINTO.FI

Arvo ja merkittävyys = Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuurimaisemien arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä (arkikielessä myös arvottaminen) käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden **valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen (lue: erityisyyteen)**.

Kriteerio = Seikka tai ominaisuus, jonka perusteella jokin voidaan erottaa muista, todeta tai todistaa oikeaksi; ratkaiseva tunnusmerkki. Rakennusten ja rakennetun kulttuuriympäristön määrittelyssä käytetään kriteerejä kuten **tyypillisuus**, harvinaisuus, monipuolisuus (kulttuurihistorialliset kerrokset), säilyneisyys, alkuperäisyys.

Olli-Paavo Koponen on väitöskirjassaan (Täydennysrakentaminen. Arkkitehtuuri, historia, paikan erityisyys, 2006) kritisoinut **hierarkkisia arvoluokituksia**, jossa **yleiset arvot** (globaali, valtakunnallinen, paikallinen merkitys) käyvät erityisyyksien tai **singulariteettien** yli. Uskotaan, että ”rakennuksen arvolle on yleensä ollut eduksi kompleksisuuden vähäisyys”, kun taas ansioksi voidaan lukea kohteessa tunnistettu **yleinen** tyylihistoriallinen merkitys ja yleinen esimerkillisyys.

Koponen: ”Paikallisesti merkittävää kohdetta on vaikea seuloa esiin mekaanisella inventointikäytännöllä”. *Unescon World Heritage* –listan suojelukohteiden valintakriteereissä toistuu termi ”*outstanding example*”. Yksityinen hyväksytään arvoksi vasta yleisen nimissä ikään kuin olisi olemassa platonilainen kulttuuriarvojen hierarkia, jossa **korkeampi yleinen** emanoi omaan arvoaan **erityiseen ja yksityiseen arvo-objektiin**. Taustalla piilee kuvitelma (fiktio) ihanteellisesta arvoharmoniasta.

HISTORIALLISTEN KULTTUURIARVOJEN ERITYISYYS JA POIKKEUKSELLISUUS

Filosofi Wilhelm Windelbandin (*Geschichte und Naturwissenschaft*, 1894) mukaan historiallisen kulttuuriobjektin tunnusmerkki on sen poikkeuksellisuus: ”kun luonnontiede kulkee yleistysten tietä, se katsoo todetut asiointilat tapauksiksi, joita hallitsevat yleiset lait [ja joka on kokeellisesti toistettavissa], historiatiede tahtoo sitä vastoin ymmärtää sen mikä on yksilöllistä, koskaan toistumatonta.” Historiallisen ilmiön todellinen ”ajallinen arvokkuus” paljastuu vasta kun sen historiallinen ainutkertaisuus on tunnistettu ja ymmärretty. Historiallinen arvo on kätkeytynyt kohteen ja sen sijaintipaikan erityislaatuuteen. Se tulee ilmi yksittäistapausten piirteiden selvittelyn myötä.

Olit niin uniikki tyypillisenäkin, ja paikallisesti merkittävä objekti. Se erityinen paikka katosi ikävä kyllä mukanas ei koskaan enää palaa!

TAITEELLIS-HUMANISTISEN ARVOKÄSITTEEN SEIKKAILUT LAKIKIRJOISSA JA INVENTOINTIOHJEISSA

Suomessa arvokäsitteitä ja luokituksia on liitetty sekä lakiteksteihin että inventointiohjeisiin luettelointiperusteina että arvottamisen kriteereinä. 1931 ja 1958 asemakaavaohjeissa edellytettiin **kauneusarvojen**, kulttuurimuistomerkkien ja kauniiden maisemien suojelua. Vuoden **1950** komiteamietinnössä nousee esille normina **rakennushistoriallisen arvon idea**. **1974** rakennussuojelukomitean mietinnössä tarjotaan erikoislaatuinen utilitaristinen arvojaottelu **käyttö- ja taloudellisiin arvoihin** ympäristön arvotuksen ohjenuoraksi, jolloin kulttuuri- ja rakennushistorialliset arvot luetaan abstrakteina käyttöarvoina yleisiin käyttöarvoihin. Luetteloinnin arvoluokitukset ovat toki hienojakoisempia (ks. Tuominen, s. 38-39) Arvokäsite ja arvottaminen toimenpiteenä on nyttemmin hiipinyt lakikirjallisuuteen saaden juridisen merkityksen ja arvon.

Jo Maankäyttö- ja rakennuslain (1999) myötä on muutos- ja korjaustyön kohteina olevien **rakennusten historian selvittämisestä** jo tullut arkista rutiinia. Selvitykseen sisältyvän pakollisen arvottamisen tärkeimmäksi tavoitteeksi on vakiintunut kohteen autenttisuuden, sen alkuperäisen asun **säilyneisyyden** arviointi.

Kesällä **2010** hyväksytyssä **rakennussuojelulaissa** mennään vielä pidemmälle. Siinä arvokäsite on otettu suoraan lain keskiöön: kohteen arvottaminen on määritelty nyt keskeiseksi suojelun lähtökohdaksi. Suojelullisten tavoitteiden määrittelemiseksi määrätään tehtäväksi kohteista **”kulttuurihistoriallinen analyysi ja arvottaminen”**. Selitysosassa arvokäsitteitä viljellään eri muodoissa ja eri tavoin määritellen: voimme lukea sieltä määritelmiä termeille **”historiallinen arvo”, ”todistusarvo”, ”rakennushistoriallinen arvo”, ”maisema- ja ympäristöarvo”, ”säilyneisyysarvo”, ”patina”, ”autenttisuus”, ”iän jälki”, ”taiteellinen ja visuaalinen arvo” ja ”identiteetti- ja symboliarvot”**.

Suojelutavoitteiden määrittelyn lähtökohdaksi laki määrää nyt selkeästi näiden arvojen selvittelyn ja analyysin kussakin suojelukohteessa. Hämmästyttävää on, että itävaltalaisen taidehistorioitsija Alois Rieglin jo 1900-luvun alussa kehittänyt käsitteistö näyttää löytäneen tiensä suomalaiseen lakisanastoon.

Älä usko mekaanisiin arvoseulontoihin ja arvottamismenetelmiin, kohtaa arvot paradokseina niin teet oikeutta arvokohteen omalle historialliselle erityislaadulle. Löydä arvot itse kohteesta: käsitteeni auttavat sinua hahmottamaan moniulotteisesti arvo-ongelmaa!

ALOIS RIEGL JA AJATUS
HISTORIAALLISTEN
ARVOJEN ERITYISYYDESTÄ, HARVINAISUUDESTA,
SINGULAARISUUDESTA

ALOIS RIEGL 1858-1905

SUOMEN RAKENNUSSUOJELULAIN TAUSTAFILOSOFIA. ALOIS RIEGLIN ARVOPARADOKSIT.

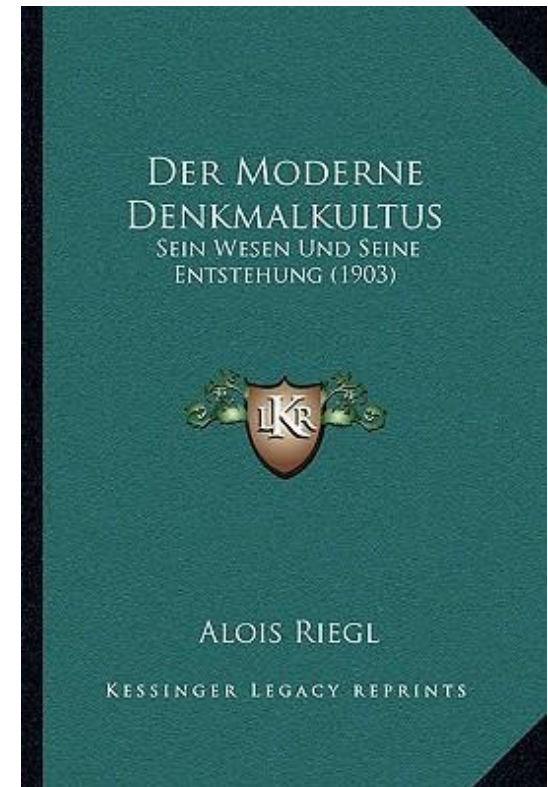
Kulttuuriperintö koostuu Alois Rieglille arvoista ja intresseistä. Ei arvoja ilman tahtoa, eikä suojelua ilman intressiä suojella ja restauroida.

Rieglin tunnettua tekstiä *Moderne Denkmalkultus, sein Wesen und Entstehung* (Moderni monumenttien suojelukulttuuri, sen luonne ja synty, 1903) on useimmiten tulkittu täysin väärin. Riegl ei tarjoa meille luettavaksi objektiivista byrokraattista arvokäsitteiden listausta, vaan kriittisen arvoteorian arvofilosofisten pohdintojen virikkeeksi. Riegl puhuu arvojen paradoksaalisuudesta.

Tekstiin sisältyy kuvaus kulttuuriarvoihin kohdistuvan suojeluintressin asteittaisesta kehittymisestä historian saatossa koskemaan yhä laajempia kulttuuriobjektien luokkia.

Suojelutahto, *Wollen*, on voima, jolle kaikki suojelemisen arvoiset arvot rakentuvat. Riegl selittää arvot tahdon, intressin käsitteen kautta muiden uuskantilaisten tapaan. Arvo on mielessä tai kulttuurissa omaksuttu käsite, joka aktualisoi arvon suojelemisen tarpeen. Mutta eri suuntiin kohdistuva tahto luo samalla arvohorisonttiin joukoittain paradokseja, joista Riegl tarjoaa kuvauksen.

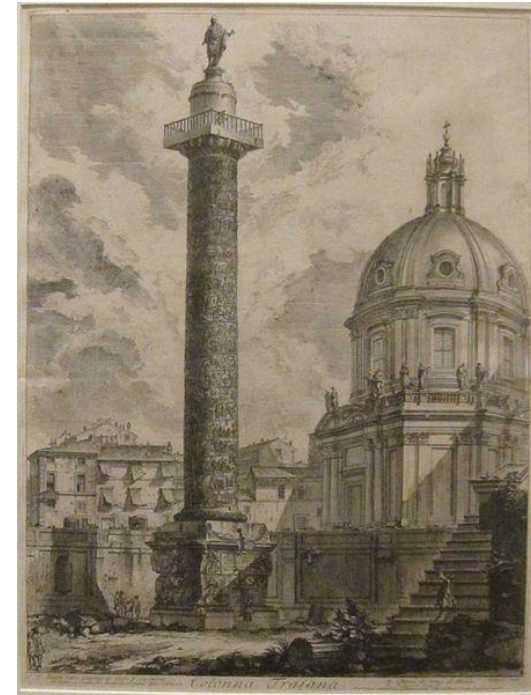
Rieglin kirjoitus ei ole systemaattinen teoria arvoista. Hän ei määrittele arvoja yksitellen, hän ei rakentele arvoluokituksia tai arvohierarkioita, joissa arvokäsitteet valloittavat koko rakennetun ympäristön yhä uusia kasvavia suojelutarpeita kuvastellen (sinänsä myönteisenä yleisen suojeluintressin kehittymisen merkinä). Hän asettaa arvokäsitteet toisensa poissulkeviksi polariteettipareiksi. Riegl ei tarjoa ratkaisuja, vaan mahdollisuuden ymmärtää arvokäsitteiden funktioita kehittyvässä ”suojelukulttuurissa” (”kollektiivisessa monumenttien ympärillä tapahtuvissa kulttimenoissa”).

RIEGLIN KRIITTINEN ARVOTEORIA JA RAKENNUSSUOJELUN PIKAHISTORIA

Riegl: Keskiajalla säilytettiin koskemattomina ainoastaan sellaiset menneisyyden muistomerkit, joihin kytkeytyi kuvitteellisia, esimerkiksi uskonnollisia, **muistoarvoja** (*Erinnerungswert*). Monumentteihin liittyvä kulttiarvo antoi nostetta sen muistoarvolle.

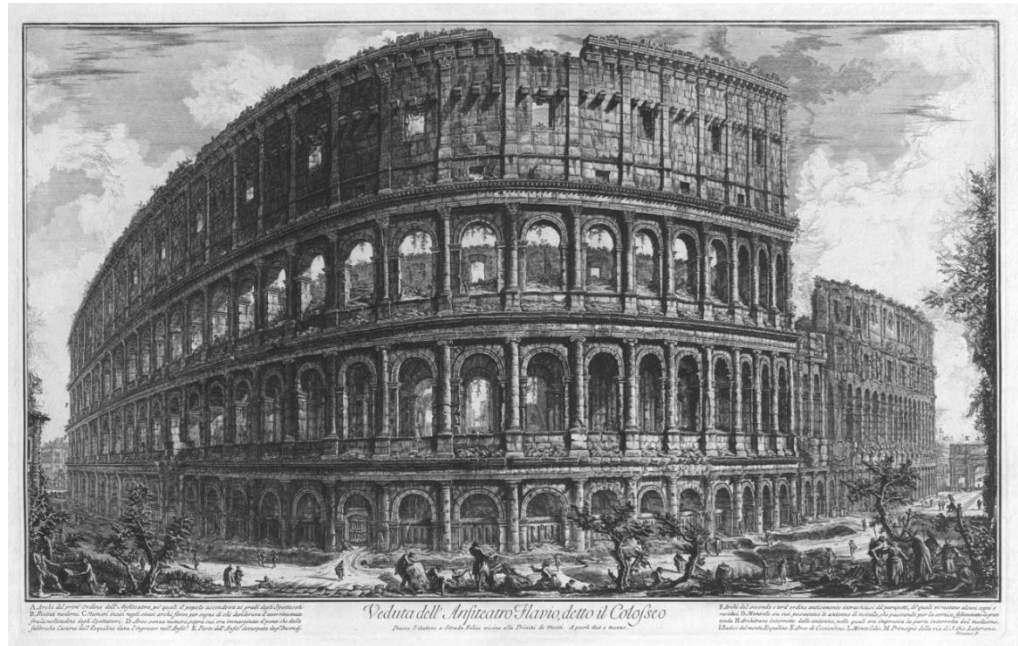
Paavi Gregorius I: tuossapa on hyveellisen pakanan Trajanuksen pylväs. Säilytämme sen ! [taisinpa keksiä nyt muistoarvon käsitteen]

Reigl: Renessanssissa suojelemisen kohteiksi poimittiin sellaiset antiikin rakennukset, jota tarjosivat aikalaisille ikuisen kauneuden malleja opettavaisiksi ja seurattaviksi esimerkeiksi. Kohteesta löydetyistä **taidearvosta** (*Kunstwert*) tuli nyt ensimmäistä kertaa tietoinen suojeluarvo ja kohteen absoluuttisesta kauneudesta sen keskeinen suojelemisen peruste. Suojelukohteen arvon ”määritys” perustui puhtaasti esteettisille kriteereille.

Onpa täällä Roomassa hienoja fasadeja! Eipä pannakaan niitä kaikkia kalkinpolttouuniin kun niitä voidaan tutkia, niistä voidaan ottaa oppia ja niistä voidaan nauttia! [Hups, tulimpa keksineeksi taidearvon käsitteen]

Riegl totesi edelleen kuinka nykyaikaisessa edistyksellisessä ”suojelukulttuurissa” muistoarvon käsitteen ala on laventunut lähes rannattomaksi kaikkiin historiallisiin artefakteihin, jotka ovat saaneet ajan kuluessa kertynyttä **ikäarvoa** (*Alterswert*). Ikäarvon näkyviä merkkejä ovat sellaiset rakennuksissa havaittavat ikääntymisen jäljet (*Alterspuren*) kuten rappeutuminen, kuluneisuus, patina. Ikäarvo antaa nostetta monumentin historialliselle arvolle (vrt. Ruskin ja Morris).

Venetsia on kuin suuri antiikkiliike,
jossa mitään ei kuitenkaan ole
myynnissä.
Pakko tätä on suojella ja säilyttää
kun ei ole muita vaihtoehtoja.
Sivistyskin sitä vaatii!

HISTORIALLISTEN ARVOJEN UHANALAISUUS: NYKYHETKI TYRANNISOIMASSA MENNEISYYTTÄ...

Taidearvoja (*Kunstwert*) tunnistava kohteen arvottaminen ei tee kaikissa tapauksissa oikeutta kohteen aidolle historialliselle arvolle. **Taidearvo** on esteettinen arvo. **Nykyajan taidekäsitys** (*Kunstwollen*) sanelee nimittäin usein yksioikoisesti sen mitä rakennetussa ympäristössä pidetään säilyttämisen arvoisena ja mitä ei. Rumuus on kuitenkin katsojan silmässä, koska Rieglin **mukaan taidearvo on normatiivisena ilmiselvä nykyisyysarvo ja uhka menneisyydelle**.

Jos kohde ei ole nykyhetken esteettisten mieltymysten mukainen, se on helppo määritellä esteettisesti arvottomaksi, mikä onkin jo riittävä peruste historiasta tulevan tunkeilevan häiriötekijän poistamiseksi ympäristöstä. Absoluuttinen taidearvo mitätöi historiallisia (suhteellisia) taidearvoja, jolloin se yhtenäistää ympäristöä omien normiensä mukaiseksi.

Nykyhetki voi tyrannisoida historiaa muutoinkin. Restauroinnissa rakennuksen häilyviä historiallisia arvoja uhkaavat erilaiset oman ajan sanelemat käyttötarvevaatimukset ja itsetarkoituksellinen modernisaatiohalu. **Riegl määrittelee käyttöarvon** (*Gebrauchswert*) ja **uutuusarvon** (*Neuheitswert*) molemmat tyypillisiksi **nykyisyysarvoiksi** (*Gegenwartswert*), jotka eivät ole kaukana ”raha-arvosta”.

...VAI NYKYISYYS SITTEENKIN HISTORIALLISEN KOHTEEN PELASTAVANA ENKELINÄ

Uusiokäyttö voi tuhota kohteen aidon historiallisuuden, varsinkin jos se kertaheitolla muutetaan vastaamaan kaikkia nykyajan käytettävyyden vaatimuksia. Paradoksaalista kyllä: **uusiokäyttö on kuitenkin myös varmin tae rakennuksen säilymiselle. Riegl kysyykin, etteivätkö ikäarvon tunnusmerkit, kuluneisuus, patina ole juuri merkkejä rakennuksen käytöstä, käyttöarvon arvokkaimpia ilmentymiä?** Jos käytöstä pois jääneelle rakennukselle ei keksitä uutta käyttöä, se voi yksinkertaisesti rapistua hoidon puutteessa, jolloin ikäjäljet saavat puhtaasti kielteisen merkityksen pelkkinä rappeutumisen ja heitteille jättämisen merkkeinä. Vain täysin vanhan, esimerkiksi keskiaikaisen linnan kyseessä ollen sen käyttöarvo voidaan alistaa ongelmattomasti ikäarvolle, jolloin rakennus saa uuden käyttötarkoituksen museona, itsetarkoituksellisena historiallisena muistomerkkinä.

Uutuusarvo on ikäarvon mahtavin vastustaja. Kyse on nykyaika-näkökulmasta, vastustamattomasta uutuuden, tuoreuden periaatteesta, eheästä muodosta ja puhtaista väripinnoista. Eheys (kokonaisvaltainen yhtenäisyys) on uudelle taiteelle leimallinen lisäpiirre: me emme rakenna (ainakaan enää) tarkoituksellisesti raunioita tai torsoja, vaikka tekisimmekin rekonstruktioita menneistä **rakennuksista**. Riegl toteaa uutuusarvon olevan kauneuden todellinen haltija, *beatus possidens*. **Historiallisen arvon ja uutuusarvon** törmäyksessä ottavat yhteen kaksi suurta voimaa: menneisyys ja nykyaika.

ONKO LUOVUUDELLA MITÄÄN SIJAA RESTAUROINNISSA?

Arvo-ongelmat eivät ratkea arvoja kieltämällä. Uutuus ei ole arvona vain vaara, vaan myös mahdollisuus. Professori André de Naeyer on vaatinut 1995 modernien, jopa avantgardisten muotojen rohkeaa käyttöä restauroinnissa ja tämän kirjaamista restaurointieettisten periaatteiden joukkoon. Hänen mielestään suurena vaarana on, että konservatiivisten restaurointiaatteiden leviämisen myötä **kontaktit elävään arkkitehtuuriin katkeavat ja** uutta luova ote kirpoaa suunnittelutyössä. Pedanttille arkeologeille tämä on kauhistus. Arvokonflikti kuuluu yksinkertaisesti arvojen todellisuuteen. Arvoristiriidan ratkaisuna ei voi olla arvojen välinen kompromissi. Ratkaisu ei löydy vastakohtien välistä, mutta se ei löydy myöskään käsiteparin toisen puolen avulla. Ratkaisu voi olla vain vanhaa uudelleen luova.

VIELÄ KERRAN: OBJEKTIIVISISTA ARVOISTA OBJEKTIIVISEEN RESTAUROINTIIN?

Arvottaminen eli arvojen tunnistaminen tähtää nyt lain nojalla suojeltavien arvojen valintaan. Mutta millä perustein sitten nämä suojeltavat arvot valitaan? Ongelmana on, ettei restauroinnin arvopohjaksi ole keksitty sellaista tieteellistä ristiriidatonta arvoteoriaa, joka takaisi sille sen objektiivisen lopputuloksen.

Arvokäsitteestä on hyvin vaikea löytää mitään kiinteää tai pysyvää tai rationaalista kiinnekohtaa loogisen teorian perusteeksi. Ei vain arvo sinänsä ole subjektiivinen, vielä subjektiivisempaa on arvon arvottaminen, mutta tässä piileekin portti luovuudelle ja taiteelle, jonka läpi hyvät restauroijat osaavat tiensä valita.

Kuten Ove Hidemark totesi Suomenlinnan seminaarissa 1995:

”Arvoanalyysin kautta tapahtuva valinta tuo väistämättä mukaan myös väistämättä persoonallisen ja kasvatuksellisen aspektin. **Objektiivinen restaurointi on absurditeetti. Kysymys on aina valinnasta ja samanaikaisesti tahdosta.**”

Restaurointi on teko, joka tuottaa aina yhden mahdollisen ratkaisun yksittäiseen arvo-ongelmaan. Se on samalla peruuttamaton valinta tietyn arvon tai arvomaailman hyväksi muiden arvojen kustannuksella.

OSALLISTUKAAMME YHDESSÄ RAKENNUSPERINNÖN SUOJELUKULTTIIN! OTTAKAAMME
INTRESSIKSEMME RAKENNETUN YMPÄRISTÖN AURAATTISUUDEN, JOPA SEN PYHYYDEN
KUNNIOITTAMINEN JA SÄILYTTÄMINEN!

